

Recensies

Hommage aan een oude dame:
La Nouvelle Revue Française
bestaat honderd jaar

·> MAAIKE KOFFEMAN

‘Notre vieille dame a cent ans’, schrijft Antoine Gallimard in het voorwoord van de *Nouvelle Revue Française* van februari 2009. De respectvolle en affectueuze manier waarop hij over het tijdschrift spreekt is tekenend voor de positie die het literaire tijdschrift inneemt binnen uitgeverij Gallimard. De oude dame in kwestie werd geboren als *petite revue* in februari 1909 (na een valse start in november 1908) en groeide uit tot het meest gezaghebbende literaire tijdschrift van Frankrijk. De belangrijkste twintigste-eeuwse auteurs zijn dan ook in de inhoudsopgaven terug te vinden. De primaire reden dat de NRF wordt geëerd en gekoesterd door Gallimard is dat de uitgeverij haar bestaan eraan te danken heeft. In 1911 richtten de NRF-redacteuren een bescheiden *comptoir d'édition* op om hun auteurs de mogelijkheid tot boekpublicatie te bieden. Na de Eerste Wereldoorlog werden tijdschrift

en uitgeverij administratief van elkaar gescheiden en bouwde Gaston Gallimard zijn bedrijf uit tot een succesvol zakelijk imperium. Tijdens het interbellum stegen ook het bereik en het prestige van de NRF tot grote hoogten, wat voor de uitgeverij gunstig was, want er bestonden allerlei vormen van kruisbestuiving. Na de oorlog ging het met het tijdschrift – in tegenstelling tot de uitgeverij – snel bergafwaarts: de NRF werd voorbijgestreefd door de tijdschriften van de naoorlogse generatie (bijvoorbeeld *Les Temps modernes* van Sartre). Bovendien werd de rol van literaire tijdschriften in het publieke debat steeds marginaler. Het bereik van de NRF is tegenwoordig nog maar een schaduw van wat het is geweest en we kunnen rustig stellen dat de oude dame kunstmatig in leven wordt gehouden door haar erfgenamen.

Het is daarom opmerkelijk hoe groots de feestelijkheden rond haar honderdste verjaardag door de uitgeverij worden aangepakt: op de jubileum-site www.centenaire-nrf.fr worden twee exposities, vier congressen en zeven publicaties aangekondigd – en dat

zijn alleen nog maar de manifestaties waarbij Gallimard direct betrokken is. Er verschenen daarnaast diverse wetenschappelijke publicaties en ook de Franse media besteedden veel aandacht aan deze unieke gebeurtenis. Het is moeilijk voor te stellen dat een dergelijk jubileum in Nederland zo breed de aandacht zou trekken. Het zegt iets over het prestige dat literatuur in Frankrijk geniet en vooral ook over de kracht van het 'merk' NRF. Terwijl het tijdschrift nog maar door weinig mensen wordt gelezen, is de lettercombinatie *nrf* alomtegenwoordig doordat zij wordt afgedrukt op de omslagen van Gallimard-uitgaven. Bovendien heeft het tijdschrift in zijn glorie-dagen een status bereikt die mythevorming in de hand heeft gewerkt.

In dit jubileumjaar is veel gesproken over de legendarische 'esprit NRF', een soort geheim ingrediënt dat het succes en de aantrekkingskracht van het tijdschrift zou verklaren. Verscheidene literatuurhistorici proberen het karakter van het tijdschrift preciezer te definiëren, maar dat is om verschillende redenen problematisch. Ten eerste is het haast onbegonnen werk om honderd jaargangen van een tijdschrift in kaart te brengen, laat staan dat de bijdragen van honderden vaste of incidentele medewerkers onder één noemer te vangen zouden zijn. Een dergelijk streven doet

per definitie geen recht aan de diversiteit en complexiteit van het object. Daarbij komt dat de oprichters van de NRF wars waren van theorieën en manifesten: zij wilden nadrukkelijk geen programmatisch blad maken, maar een soort open podium voor literair talent, ongeacht de literaire stroming of ideologische overtuiging waartoe de auteur behoorde. Het belangrijkste uitgangspunt van de redactie was het bevorderen van de autonome kwaliteitsliteratuur door middel van een veeleisende literatuurkritiek. De redacteurs hanteerden de term *classicisme moderne* om aan te geven dat zij de vernieuwing zochten vanuit een nauwe en respectvolle band met de literaire traditie. Deze behoudende kant komt onder meer tot uiting in de verzorgde en sobere typografische vormgeving van het blad.

De beste manier om de NRF-mythe te toetsen aan de werkelijkheid is het doorbladeren en herlezen van de originele tijdschriftafleveringen. Daarvoor was men tot nu toe aangewezen op de bibliotheek, maar uitgeverij Gallimard heeft dit jubileumjaar aangegrepen te beginnen met het digitaal ontsluiten van het NRF-archief (bereikbaar via www.centenaire-nrf.fr). Op dit moment zijn de jaargangen 1909-1968 integraal te doorzoeken; helaas worden van de gevonden artikelen hoogstens enkele voorbeeldpagina's getoond. Ondanks

dat praktische bezwaar vormt deze zoekmachine een waardevol instrument dat ongetwijfeld nieuwe inzichten zal opleveren. Voor de periode 1908-1943 zijn de inhoudsopgaven ook in boekvorm gepubliceerd. Dit is het resultaat van een indexeringsproject waarmee Claude Martin van het Centre d'Etudes Gidiennes al in de jaren 1970 begon en dat nooit helemaal was voltooid. Hoewel er ongetwijfeld lezers zullen zijn die de gedrukte index prefereren boven de digitale versie, lijkt deze laatste uitgave toch tamelijk overbodig te zijn, vooral gezien de beperkte zoekmogelijkheden (op auteur, op besproken tijdschrift en op besproken auteur). Het boek biedt wel een stevige inleiding op de geschiedenis van de NRF tot 1943, gelardeerd met citaten die een aardig beeld geven van het imago van het tijdschrift. Martin put daarvoor uit de memoires van NRF-medewerkers, maar ook uit commentaren van Franse en buitenlandse tijdschriften.

Ter gelegenheid van het honderdjarig bestaan heeft uitgeverij Gallimard een heel aantal teksten uit de NRF herdrukt. De publicatiereeks opent met een facsimile van de twee eerste nummers van de NRF. Beide presenteren zich als 'nummer 1': dat van november 1908 was samengesteld door Eugène Montfort, die met zijn redactionele keuzes de woede opriep van de groep rond André Gide.

De samenwerking met Montfort werd verbroken en de reeks begon opnieuw in februari 1909. Dankzij deze herdrukken kan iedereen de gewraakte teksten (over Mallarmé en d'Annunzio) lezen en zien hoe het blad een sterke herstart maakt met een meer homogene medewerkersgroep. In zijn 'Considérations' formuleert Jean Schlumberger de poëtica van de oprichters: het tijdschrift is gewijd aan de 'pure' literatuur, hecht veel belang aan de rol van de kritiek en laat zich niet leiden door de waan van de dag. Het is eclectisch en veeleisend tegelijk doordat de redacteurs een bepaalde beroepsethiek delen: 'unité d'inspiration, sous les réalisations les plus divergentes, unité non de goûts, mais de méthode, non de genres, mais de style.'

Voor lezers die behoefte hebben aan een smaakmakende introductie tot de rijke geschiedenis van het tijdschrift is er de bloemlezing *L'Oeil de la NRF. Cent livres pour un siècle*. Met dit toegankelijke boekje in pocketformaat richt samensteller Louis Chevaillier zich tot een groot publiek, dat via honderd boekrecensies een beeld kan krijgen van de literatuurkritiek die altijd het hart van het tijdschrift heeft gevormd. Gekozen zijn recensies van werken die gezichtsbepalend zijn geweest voor de literatuur van de afgelopen eeuw. Uiteraard komen de grote Franse auteurs van Marcel Proust tot Patrick Modiano aan bod, maar de

internationale belangstelling van de NRF wordt ook goed zichtbaar doordat niet minder dan veertig recensies gewijd zijn aan buitenlandse auteurs, van Joseph Conrad tot Orhan Pamuk. De samensteller laat bovendien zien dat de NRF-redacteurs hun neus niet ophaalden voor lichtere genres als detectives en jeugdliteratuur.

Uiteraard komen in het boekje alle gezichtsbepalende NRF-medewerkers aan het woord: mensen als Jacques Rivière, Marcel Arland en Dominique Aury hebben zowel voor als achter de schermen een prominente rol gespeeld in de geschiedenis van het blad. Het is daarom jammer dat Jean Paulhan, die van 1925 tot 1968 hoofdredacteur was, in dit boekje ontbreekt. Voor de rest vormen de hier vertegenwoordigde critici een gevarieerd gezelschap dat getuigt van het open karakter van het tijdschrift. De kweekvijverfunctie van de NRF wordt zichtbaar in de bijdragen van jonge schrijvers die later een belangrijke rol zouden gaan vervullen in het literaire leven (André Malraux, Alain Robbe-Grillet, Philippe Jaccottet). De lijst van critici en gerecenseerde auteurs overlapt in belangrijke mate, wat iets laat zien van het productieve netwerk dat rond het tijdschrift bestond – te meer daar veel van de besproken werken verschenen waren bij huisuitgeverij Gallimard.

De meest interessante bijdragen zijn de recensies die achteraf kunnen worden beschouwd als mijlpalen in de geschiedenis van de NRF. Het boekje opent met de bespreking die Gide in 1909 wijdde aan de *Poèmes par un riche amateur* van de nog onbekende auteur Valéry Larbaud. Uit de recensie spreekt een grote affiniteit met de kosmopolitische setting, de ironische toon en de experimentele vorm van dit ‘bizarre boek’. Gide eindigt met een wens: ‘S’il tint un ‘journal’ au cours de ses voyages, ce M. Barnabooth devrait bien nous le montrer.’ Deze openlijke toenadering zal ertoe leiden dat Larbaud zijn *A.O. Barnabooth, Journal d’un milliardaire* (1913) als feuilleton in de NRF publiceert en daarmee een belangrijke bijdrage levert aan de ontwikkeling van de modernistische roman. Daarnaast wordt hij zeer actief als recensent en intermediair op het gebied van de Engelstalige literatuur. Het baanbrekende essay dat Larbaud in 1922 schreef over James Joyce is helaas niet in de bundel opgenomen. Voor dergelijke langere teksten kan de geïnteresseerde lezer nog steeds terecht in de veel uitgebreidere bloemlezing die Pierre Hebey in 1990 samenstelde (*L’Esprit NRF, 1908-1940*).

Meer historische NRF-artikelen zijn te vinden in het jubileumnummer van het tijdschrift getiteld *Le Siècle de la NRF* (nr. 588, februari 2009): hier

treten hedendaagse auteurs in dialoog met teksten uit het NRF-verleden. Daarnaast biedt dit nummer een serie deels ongepubliceerde documenten die belangrijke momenten uit de NRF-historie belichten (bijvoorbeeld de correspondentie rond de 'valse start' van 1908). Boeiend zijn ook de teksten waarin illustere voormannen als Rivière, Gide en Paulhan hun visie geven op de geschiedenis van het tijdschrift. De lezer krijgt een kijkje achter de schermen via aantekeningen van Paulhan en Rivière en een voorpublicatie uit de briefwisseling Paulhan-Gallimard. Tot slot geven enkele buitenlandse auteurs een indruk van de internationale uitstraling die de NRF heeft gehad.

De drijvende kracht achter deze serie jubileumpublicaties is Alban Cerisier, archivaris bij uitgeverij Gallimard. Hij leverde bovendien een belangrijke bijdrage aan de geschiedschrijving van het tijdschrift door *Une histoire de la NRF* te publiceren. Er zijn de afgelopen decennia veel studies verschenen over deelaspecten van de NRF-geschiedenis, waarbij de periode van het interbellum sterk oververtegenwoordigd is. Tot op heden heeft niemand zich gewaagd aan een totaaloverzicht, wat begrijpelijk is gezien de omvang van het materiaal en het ontbreken van redactiearchieven. Het staat Cerisier te prijzen dat hij heeft

geprobeerd een synthese te maken van honderd jaar tijdschriftgeschiedenis. Hij lijkt naast alle primaire bronnen ook de secundaire literatuur over de NRF gelezen te hebben, maar dat is helaas niet te controleren omdat het boek geen bronvermeldingen bevat. Daarmee is meteen het belangrijkste kritiekpunt aangeduid: dit boek mikt op een breed publiek van geïnteresseerde leken en voldoet niet aan de eisen die aan een wetenschappelijke studie worden gesteld. De geschiedenis van het tijdschrift wordt verteld op een manier die het midden houdt tussen een literaire avonturenroman en de biografie van een respectabele oude dame. Cerisier onderwerpt de NRF-mythe niet aan een kritisch onderzoek, maar reproduceert bekende hagiografische gemeenplaatsen: hij presenteert de NRF als een heiligdom gewijd aan de pure literatuur en als een citadel, een vrijplaats voor onafhankelijke schrijvers en denkers. Als huishistoricus van uitgeverij Gallimard geeft Cerisier een nogal rooskleurig beeld van de NRF-geschiedenis, waarbij hij niet al te diep ingaat op pijnlijke episodes als het hoofdredacteurschap van de collaborateur Pierre Drieu La Rochelle tijdens de Tweede Wereldoorlog.

Dit wat eenzijdige beeld wordt gelukkig genuanceerd door de feiten die Cerisier vertelt. Daaruit blijkt dat de positie van het tijdschrift in de

praktijk heel wat complexer was dan de idealen van de redacteurs of de achteraf geconstrueerde mythe doen geloven. De verdediging van de literaire autonomie was voor de hoofdredacteurs een constante strijd. Hun briefwisselingen tonen bijvoorbeeld aan dat bij de keuze van te publiceren teksten lang niet altijd de kwaliteit voorop stond: kopijschaarste of vriendjespolitiek gaven soms de doorslag. Bovendien bleek het in de polariserende intellectuele cultuur van de jaren 1930 niet mogelijk – en ook niet wenselijk – om politiek-ideologische stellingnames uit te sluiten. Voor een goed beeld van de NRF is het noodzakelijk om juist ook deze interne tegenstrijdigheden onder ogen te zien. De identiteit van het blad werd niet alleen gevormd door de (inderdaad indrukwekkende) lijst van canonieke auteurs, maar ook door alle inmiddels vergeten schrijvers, critici en mensen achter de schermen. Samen representeren zij een zeer divers geheel van stijlen en literaturopvattingen – en paradoxaal genoeg is juist die verscheidenheid een van de kernkwaliteiten van de NRF.

Cerisiers boek concentreert zich op de eerste vier decennia en bevestigt daarmee het beeld dat de NRF tegenwoordig vooral vergane glorie vertegenwoordigt (de periode na het overlijden van Paulhan beslaat nog geen twintig pagina's). Hij beschrijft zeer uitgebreid

de ontstaansgeschiedenis van het blad en schetst een profiel van alle zes oprichters en hun gemeenschappelijke tijdschriftideaal. De auteur heeft bovendien veel aandacht voor materiële details en uitgeversstrategieën en geeft daardoor inzicht in de manier waarop de NRF-levende zich heeft kunnen ontwikkelen. Uit de cijfers die hij presenteert blijkt dat het tijdschrift tijdens het interbellum een rendabele onderneming was die niet door Gallimard gesubsidieerd hoefde te worden. Cerisier heeft in de Gallimard-archieven een uniek document gevonden waarin Paulhan tussen 1922 en 1934 de abonneeaantallen noteerde. Hieruit blijkt dat het abonneebestand tussen 1928 en 1932 piekte rond de 7500 en dat buitenlandse lezers (hun aandeel bedraagt wel 42 procent) daarin een belangrijke rol speelden. Bepaalde publicaties hebben aantoonbaar effect gehad op de lezersaantallen: de hommage aan de overleden Proust in januari 1923 leverde 500 nieuwe abonnees op en Gides *Voyage au Congo* in 1926-1927 samen met Prousts *Temps retrouvé* zelfs 800. Cerisier verklaart de terugloop van de jaren 1930 uit Gides omstreten communistische engagement in de jaren 1930 en het feit dat de gepolitiseerde cultuur van dat decennium niet gunstig was voor een puur literair tijdschrift als de NRF. Toen de NRF in 1953 na een onderbreking van tien jaar weer verscheen

onder de naam *La Nouvelle Nouvelle Revue Française*, was het succes onverwacht groot: de oplage bedroeg bijna 28.000 exemplaren. Binnen een jaar sloeg dit echter om en aan het eind van de jaren 1950 werd het tijdschrift verliesgevend doordat vooral de Franse lezers het massaal lieten afweten.

Afgezien van dit cijfermateriaal biedt *Une Histoire de la NRF* vrijwel geen nieuwe informatie over de geschiedenis van het tijdschrift. De belangrijkste verdienste van Cerisier is dat hij het bronnenmateriaal door en door kent en deze duizenden tijdschriftpagina's, honderden briefwisselingen en talloze studies heeft weten te condenseren tot een prettig leesbaar verhaal dat zeer geschikt is als eerste introductie tot de rijke geschiedenis van het tijdschrift.

Waardevoller vanuit wetenschappelijk oogpunt zijn studies die een bepaald aspect van de NRF-geschiedenis bevragen vanuit een hedendaags begrippenkader. Vorig jaar verscheen een studie van Yaël Dagan die handelt over het spanningsveld tussen literaire autonomie en maatschappelijk engagement in de periode rond 1919. *La NRF entre guerre et paix* vult een lacune in de NRF-geschiedschrijving door de oorlogsjaren in de beschouwing op te nemen. De NRF hield op te verschijnen bij het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog, toen een

groot deel van de medewerkers werd gemobiliseerd en het literaire leven stil kwam te liggen. Het is dan ook niet verwonderlijk dat Dagens analyse zich niet richt op de geschiedenis van de NRF als literair tijdschrift, maar dat zij een cultuurhistorisch perspectief adopteert.

Dagan onderzoekt de invloed van de oorlog op de mentaliteit van de NRF-auteurs die zich tot dan toe hebben opgeworpen als verdedigers van een 'pure' literatuur zonder politieke of ideologische banden. Tijdens de oorlog worden zij gegrepen door een nationalistisch en vaak ook religieus elan en maken zij plannen voor een herstart van de NRF als geëngageerd opinieblad. Secretaris Jacques Rivière verblijft drie jaar in krijgsgevangenschap en ventileert sterk anti-Duitse sentimenten in zijn boek *L'Allemand, souvenirs et réflexions d'un prisonnier de guerre* (1918). Toch is juist hij degene die na de oorlog als eerste pleit voor een verzoening met Duitsland en van de NRF weer een puur literair tijdschrift wil maken. Dit standpunt brengt hem in conflict met de oprichters van het tijdschrift, die hij verwijt het karakter van het blad te verloochenen.

De intellectuele demobilisatie van de NRF-groep is een conflictueus en langdurig proces dat Dagan heel genuanceerd reconstrueert op basis van de briefwisselingen tussen de auteurs. Ze laat zien hoe Jacques Rivière bij de

heroprichting van het tijdschrift in 1919 krachtdadig de leiding neemt als hij in zijn openingsmanifest oproept tot een terugkeer naar de apolitieke 'esprit NRF' van voor de oorlog. In een literair veld dat gedomineerd wordt door geëngageerde intellectuelen die de literatuur ondergeschikt willen maken aan de nationalistische danwel socialistisch-pacifistische zaak, is dat een moedig standpunt. Dagan beargumenteert overtuigend dat de NRF, ondanks de grote interne spanningen, onder Rivière's leiding een voortrekkersrol heeft gespeeld in de culturele demobilisatie van Frankrijk. Vanaf 1923 zoekt het tijdschrift expliciet toenadering tot Duitse intellectuelen en tegen het eind van de jaren twintig bevindt de NRF zich dankzij deze openheid van geest in het centrum van een internationaal netwerk van modernistische intellectuelen.

De studie van Dagan biedt een verdieping en nuancering van de betreffende hoofdstukken van Cerisier. De auteur heeft een gedegen inhoudsanalyse gedaan waarvan de resultaten worden gepresenteerd in overzichtelijke tabellen. Ook heeft ze de medewerkersgroep tussen 1919 en 1925 nauwkeurig in kaart gebracht en laat ze zien hoe het tijdschrift zich onder leiding van Rivière vernieuwt door jonge medewerkers te recrutereren die vaker dan de oudere generatie een academische

opleiding hebben genoten. Zo boort de NRF nieuwe netwerken van medewerkers en vooral lezers aan. Bij de dood van Rivière in 1925 is de basis voor de latere hegemonie stevig gelegd. Studies als die van Yaël Dagan zijn belangrijk omdat ze de NRF-mythe tegelijkertijd onderbouwen en problematiseren. Zo blijkt dat het abstracte ideaal van een 'littérature pure' binnen de na-oorlogse context een heel concrete en subversieve lading krijgt. Een detailanalyse van een bepaalde episode uit de tijdschriftshistorie kan dus aantonen in welke opzichten de NRF zich van andere tijdschriften onderscheidde, maar het brengt ook de interne strubbelingen en tegenstrijdigheden aan het licht.

In de vele artikelen en symposiumbijdragen die afgelopen jaar aan het NRF-jubileum werden gewijd, klonk vaak een zekere nostalgie door naar het roemrijke verleden waarin een literair tijdschrift nog een vooraanstaande positie kon innemen in het publieke debat. Volgens die opvatting wordt de literaire autonomie die de kern van de NRF-identiteit uitmaakt tegenwoordig ernstig bedreigd door de commercialisering van het literaire bedrijf, waar een grote onderneming als Gallimard zich onmogelijk aan kan onttrekken. In die omstandigheden is het eigenlijk een wonder dat de oude dame de honderd

jaar heeft gehaald en dat haar verjaardag zo uitbundig is gevierd. Het bewijst eens te meer hoe sterk de NRF-mythe in het culturele geheugen van de Fransen is verankerd.

·> MAAIKE KOFFEMAN is docent Literatuurwetenschap aan de Radboud Universiteit Nijmegen.

BESPROKEN PUBLICATIES:

La Nouvelle Revue Française, november 1908 en februari 1909 (facsimile). ISBN 978-2-07-012534-0, 200 p. € 15.

La Nouvelle Revue Française no. 588: « Le Siècle de La NRF », februari 2009. ISBN 978-2-07-012428-2, 400 p. € 19,50.

Louis Chevallier (red.), *L'Oeil de la NRF. Cent livres pour un siècle*. Paris: Gallimard (Folio), 2009. ISBN 978-2-07-036109-0, 351 p. € 7.

Alban Cerisier, *Une histoire de La NRF*. Paris: Gallimard, 2009. ISBN 978-2-0701-2255-4, 624 p. € 25.

Yaël Dagan, *La Nouvelle Revue française entre guerre et paix: 1914-1925*. Paris: Tallandier, 2008. ISBN 978-2-8473-4524-7, 425 p. € 22. (Bijlagen op <http://www.tallandier.com/368—annexes.pdf>)

Claude Martin, *Table et index de La Nouvelle Revue Française de 1908 à 1943*. Paris: Gallimard, 2009. ISBN 978-2-07-012423-7, 757 p. € 45.

TENTOONSTELLINGSCATALOGI:

En toutes lettres. Cent ans de littérature à la Nouvelle Revue Française. Paris: Gallimard, 2009. ISBN 978-2-07-012480-0, 109 p. € 32.

‘Jacques Rivière, L’homme de barre de *La Nouvelle Revue Française*, 1909-1925.’ *Bulletin des Amis de Jacques Rivière et d’Alain-Fournier* no. 122, 2009. 135 p. € 25.

ANDERE RELEVANTE PUBLICATIES:

‘*La Nouvelle Revue Française* in the Age of Modernism.’ *Themanummer Romanic Review* no. 99: 1-2, 2008.

‘*La Nouvelle Revue Française: La banque centrale de la République des Lettres a cent ans*.’ *Themanummer Etudes littéraires*, winter 2009.

‘L’*épistolaire à la Nouvelle Revue Française* (1909-1940)’. *Themanummer Epistolaire* no. 34, 2008.

La Place de la NRF dans la vie littéraire du XXe siècle: 1908-1943. Paris: Gallimard, 2009. ISBN 978-2-07-012703-0, 576 p. € 21. *Congresbundel Fondation des Treilles* (16-21 maart 2009).